

POZITYVIOS TĖVYSTĖS PROGRAMOS „NEJTİKĖTINI METAI“ ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE VERTINIMAS TĖVYSTĖS MOKYMUS VEDUSIŲ GRUPIŲ VADOVŲ POŽIŪRIU

Virginija Kanapeckienė, Asta Jurkevičienė, Augustė Šalnaitė
Higienos institutas

SANTRAUKA

Tikslas – įvertinti Lietuvoje vykdomos pozityvios tėvystės programos „Nejtikėtini metai“ naudą ir veiksmingumą mokymus vedusių grupių vadovų požiūriu.

Metodika. Atliktas kokybinis tyrimas – grupinės diskusijos (angl. *focus group research*), į kurias buvo kviečiami grupių vadovai iš 18 savivaldybių, įgyvendinančių pozityvios tėvystės programą. Įvyko dvi diskusijos, jose dalyvavo 11 grupių vadovų. Kokybinio tyrimo duomenų analizei atlikti taikyta turinio analizė, išskirtos pagrindinės temos ir potemės.

Apibendrinimas. Programos „Nejtikėtini metai“ vertinimas paslaugų teikėjų – grupių vadovų – požiūriu atskleidė, kad programa buvo naudinga ir veiksminga ugdant pozityvios tėvystės įgūdžius, gerinant bendravimą su vaiku ir koreguojant vaikų elgseną. Grupių vadovų nuomone, programą reikėtų plėtoti kitose šalies savivaldybėse ir į ją įtraukti daugiau su vaikais dirbančių tikslinių grupių – mokytojus, darželių auklėtojus, socialinius darbuotojus. Tėvų elgsenos pokyčiai bendraujant su vaikais, kitų šeimos narių ar pažįstamų pritraukimas į programą „Nejtikėtini metai“ parodė, kad programa turi poveikį stiprinant tėvų gebėjimus spręsti su vaikais susijusias elgesio ir emocijų problemas bei gerinant psichologinį klimatą šeimoje. Norint įrodyti programos veiksmingumą ir poveikį tėvams ilguoju laikotarpiu, reikia papildomų tyrimų.

Reikšminiai žodžiai: tėvystės programa, „Nejtikėtini metai“, veiksmingumas.

ĮVADAS

„Nejtikėtini metai“ – tai pripažinimą pelnęs įrodymais pagrįstų programų rinkinys, skirtas stiprinti pozityvios tėvystės įgūdžius ir užkirsti kelią vaikų probleminiam elgesiui. Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) sukurtų programų efektyvumą pagrindžia daugiau nei 40 metų jų įgyvendinimo patirtis. Atlikti moksliniai tyrimai patvirtina, kad programos yra veiksmingos ir padeda sumažinti ar išvengti problemų, kylančių dėl vaikų elgesio ir emocijų sutrikimų, taip pat apsaugoti tokius vaikus nuo įsitraukimo į nusikalstamas veikas, smurto, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo. Programos yra skirtos tėvams, mokytojams ir vaikams (1 pav.). „Nejtikėtinų metų“ grupiniai užsiėmimai – labai interaktyvi, dinamiška mažų grupių mokymo patirtis. Šias programas jau daugelį metų sė-

kmingai įdiegusios 20 šalių: JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė, Norvegija, Suomija, Australija ir kt. [1–4].

2010 m. M. B. Drugli su bendraautoriais nustatė, kad prieš programos „Nejtikėtini metai“ įgyvendinimą visiems tyrime dalyvavusiems vaikams buvo diagnozuoti elgesio ir emocijų sutrikimai, o praėjus vieneriems metams nuo programos įgyvendinimo dviem trečdaliams vaikų nebuvo diagnozuota elgesio ir emocijų sutrikimų [5]. 2013 m. atliktos sisteminės apžvalgos rezultatai pa-

Adresas susirašinėti: Virginija Kanapeckienė
Higienos institutas
Studentų g. 45A, 08107 Vilnius
El. p. virginija.kanapeckiene@hi.lt

rodė, kad programa „Neįtikėtini metai“ sėkmingai gerina vaikų elgesį įvairiose šeimose ir kad ši tėvams skirta programa gali būti laikoma nusistovėjusia praktika [6]. Kitos sisteminės apžvalgos (2019 m.) duomenimis, „Neįtikėtinų metų“ tėvystės intervencija gali būti veiksminga vaiko apsaugos ir kitų paramos šeimai paslaugų kontekste realiomis gyvenimo sąlygomis [7].

Ekonominis programos „Neįtikėtini metai“ vertinimas atkleidė, kad programa yra ekonomiškai būdas sumažinti vaikų elgesio problemas. O programos sąnaudų analizė kartu su galimos ilgalaikės naudos vertinimu parodė, kad investicijos į tokias programas gali duoti palankią ekonominę grąžą [8].

Nyderlanduose buvo atliktas tyrimas siekiant įvertinti, ar „Neįtikėtinų metų“ tėvystės intervencija gali sėkmingai pasiekti socialinės rizikos arba etninių mažumų šeimas ir būti joms naudinga. Svarbus atradimas buvo tai, kad programos „Neįtikėtini metai“ veiksmingumas nesiskyrė šeimose pagal socialinę, ekonominę padėtį ir etninę priklausomybę. Programos poveikis išliko po 3 mėnesių stebėjimo. Tyrimas parodė, kad socialiniu ir ekonominiu požiūriu nepalankioje situacijoje esančios šeimos ir etninių mažumų šeimos gali dalyvauti ir gauti naudos iš vaikų auklėjimo intervencijų, siekiant sumažinti netinkamą vaikų elgesį [9].

Taip pat esama ir daugiau tyrimų, rodančių, jog programa gerina tėvystės įgūdžius. Pagerėję tėvų įgūdžiai teigiamai atsiliepia ir kitiems šeimų vaikams, santuokos išsaugojimui, vaikų ir juos supančių žmonių gyvenimo kokybei. Be to, nustatyta, kad programa galimai mažina narkotikų, alkoholio ir tabako vartojimą tokių vaikų grupėje ateityje.

Tačiau yra ir kontroversiškų nuomonių apie programos „Neįtikėtini metai“ naudą. Kai kurie autoriai nenustatė platesnės šios programos naudos: programa nesumažino vaikų emocinių problemų, bendravimo su bendraamžiais problemų bei dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimo (ADHD) dažnio. Tėvų supratimo apie vaikų elgesį pagerėjimas išliko 2,5 metų, tačiau tyrimo išvados neparodė „Neįtikėtinų metų“, kaip preventinės intervencijos, naudos platesniam vaikų psichikos sveikatos pagerėjimui [10]. Tai rodo naujų tyrimų apie programos veiksmingumą poreikį.

Lietuvoje nuo 2020 m. įgyvendinami du programos „Neįtikėtini metai“ moduliai, kurių tikslas – stiprinti pozityvios tėvystės įgūdžius, mokant tėvus skatinti teigia-

mą vaikų elgesį ir supažindinant juos su veiksmingais metodais, padedančiais spręsti įprastas vaikų elgesio problemas: programa „Neįtikėtini metai“ ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams (angl. *The Incredible Years Preschool Basic Parent Program*), skirta tėvams, įtėviams ir globėjams, auginantiems 3–6 m. amžiaus vaikus, ir programa „Neįtikėtini metai“ mokyklinio amžiaus vaikų tėvams (angl. *The Incredible Years School Age Basic Parent Program*), skirta tėvams, įtėviams ir globėjams, auginantiems 6–12 m. amžiaus vaikus. Šios programos pradėtos diegti įgyvendinant 2014–2021 m. Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo projektą „Programos „Neįtikėtini metai“ pritaikymas ir įgyvendinimas Lietuvoje“ (2019–2024 m.), kurį koordinavo Higienos institutas, ir toliau tęsiamos panaudojant kitus Europos Sąjungos finansavimo šaltinius.

Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvoje vykdomos pozityvios tėvystės programos „Neįtikėtini metai“ naudą ir veiksmingumą mokymus vedusių grupių vadovų požiūriu.

TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

Atliktas kokybinis tyrimas – grupinės diskusijos (angl. *focus group research*), į kurias buvo kviečiami dalyvauti grupių vadovai iš 18 savivaldybių, įgyvendinančių pozityvios tėvystės programą. Įvyko dvi diskusijos, kuriose dalyvavo 11 grupių vadovų: 2023 m. birželio 28 d. (4 grupių vadovės) ir 2023 m. liepos 11 d. (7 grupių vadovės). Grupių vadovės (8 psichologės, 2 visuomenės sveikatos specialistės ir 1 socialinė darbuotoja) dirbo su Marijampolės, Klaipėdos, Kretingos, Panevėžio, Alytaus, Plungės, Šalčininkų, Šiaulių savivaldybėse gyvenančiais tėvais. Vadovių patirtis vedant grupinius programos „Neįtikėtini metai“ užsiėmimus buvo nuo 1 iki 3 metų.

Diskusija įrašyta „MS Teams“ platformoje, iš anksto suderinus su jos dalyviais. Vėliau tekstas transkribuotas. Kokybinio tyrimo duomenų analizei atlikti taikyta turinio analizė, išskirtos pagrindinės temos ir potėmės.

Grupinės diskusijos vedimo schema:

Prisistatymas. „Gal galėtumėte trumpai prisistatyti, įvardyti savo profesiją ir kiek laiko esate „Neįtikėtinų metų“ programoje?“

Įžanga. „Ar galėtumėte papasakoti, kaip sužinojote apie „Neįtikėtinų metų“ programą? Kaip ir kodėl nusprendėte dalyvauti šioje programoje?“

Perėjimas. „Kokie buvo jūsų pirmieji įspūdžiai prisijungus prie „Neįtikėtinių metų“ programos? Kokie buvo lūkesčiai, ko tikėjotės?“

Raktiniai klausimai. „Kokie, Jūsų nuomone, pagrindiniai programos privalumai? Ar ši programa atliepia tėvystės įgūdžių ugdymo poreikį Lietuvoje? Prašome pakomentuoti. Ar, remiantis jūsų patirtimi, programa „Neįtikėtini metai“ gali būti laikoma veiksminga? Kokie pagrindiniai šios programos aspektai lemia jos veiksmingumą? Kadangi dirbate su programoje „Neįtikėtini metai“ dalyvaujančiais tėvais, norėčiau paklausti, kokius pokyčius lemia dalyvavimas programoje? Ar galėtumėte pateikti pavyzdžių iš savo patirties apie teigiamus žmonių (ir jų aplinkos), dalyvavusių programoje „Neįtikėtini metai“, pokyčius? Kaip vertinate programos „Neįtikėtini metai“ išbandymo / įgyvendinimo procesus Lietuvoje? Ar galėtumėte pateikti pavyzdžių, kokių, jūsų nuomone, reikia pokyčių? Kokia, jūsų nuomone, būtų papildoma programos įgyvendinimo nauda Lietuvoje? Kokie veiksniai svarbūs užtikrinant sėkmingą programos plėtrą?“

Pabaiga. „Trumpai apibendrinsime tai, ką aptarėme. Ar yra kas nors, apie ką turėjome pasikalbėti, bet neaptarėme?“

REZULTATAI

Pozityvios tėvystės programa „Neįtikėtini metai“ Lietuvoje pradėta diegti 2020 metais. Pirmiausia buvo ieškoma grupių vadovų, kurie būtų apmokomi ir galėtų vesti grupinius užsiėmimus tėvams vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų. Siekiant į programą pritraukti psichologų ar kitų specialistų, informacija apie pradedamą vykdyti projektą buvo plačiai paskelbta ir viešinama visoje šalyje. Pagrindinius informacijos šaltinius, iš kurių sužinota apie naują tėvystės programą, grupių vadovai nurodė pažįstamus, kolegas, internetą, socialinius tinklus, visuomenės sveikatos biurus ir darbovietes: „Draugas – kursiokas atsiuntė visą šitą informaciją, kad ieškomi žmonės, kurie galėtų vesti šitas grupes“; „Sužinojau iš interneto – pamačiau, kad planuojamas toks projektas...“; „Sužinojau iš pedagoginės psichologinės tarnybos“; „Iš biuro ar savivaldybės buvo susisiekiama dėl šios programos...“; „Pamačiau „Facebook’e“...“; „Kadangi dirbu gimnazijoje, tai atėjo skelbimas į pačią mokyklą“; „Aš sužinojau iš savo kolegės, kuri jau dirbo pirmame etape, tai ji dalinosi šia programa ir jos nauda“.

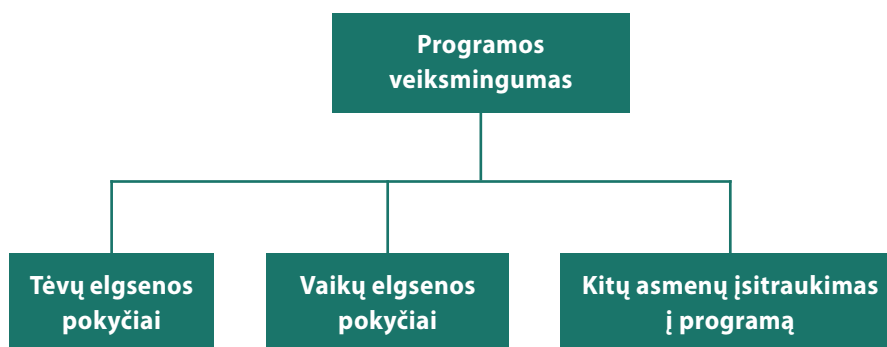
Pagrindinės priežastys, paskatinusios grupių vadovus dalyvauti naujoje tėvystės programoje „Neįtikėtini metai“, buvo trys. Tai ankstesnė darbo su tėvais patirtis („Darbas su tėvais man visą gyvenimą rūpėjo, tai viena iš pagrindinių mano veiklų“; „Labai panašų darbą dirbom bendruomeninės šeimos namuose, vesdavome pozityvios tėvystės užsiėmimus, bet jau pačių suorganizuotus, be jokios konkrečios programos..“), noras išbandyti naują Jungtinėse Amerikos Valstijose sukurtą metodiką („Šitas formatas pasirodė labai įdomus, kitoks priėjimas – per praktiką, per video pavyzdžius“; „Nemažai grupių vesta pagal įvairias metodikas, ...norėjosi paibandyti ir šitą metodiką...“) ir naujų išbandymų paieška („Tuo metu ieškojau kitokių veiklų, kur save realizuoti dar, be psichologinio darbo ir „mamystės“, tai pasitaikė pačiu laiku“).

Pirmi įspūdžiai, pradėjus dalyvauti programoje „Neįtikėtini metai“, nebuvo vien pozityvūs. Vienas iš neigiamų aspektų, kurį įvardijo dauguma diskusijos dalyvių, buvo didelis darbo krūvis, kurio jie nesitikėjo, didelis medžiagos anglų kalba kiekis: „Iš pat pradžių buvo labai daug informacijos, mes gavom tas knygas, ir dar anglų kalba, buvo didžiulis iššūkis pasiruošti, buvo mokymai, jie buvo labai koncentruoti, reikėjo labai daug savarankiško darbo..“; „Pirmoji grupė... aš pasijutau studentė, kuri studijuoja visus savaitgalius prie knygų. Man pati pradžia buvo labai sunki, pradžioj buvau nusivylusi, kad nesiorientavau visiškai knygoje“; „Tie talmudai iš pradžių šokiravo“; „Labai gerai, kad yra tėvams knyga, bet jie negali jos skaityti (anglų kalba). Tada papildomas darbas, kurį turim daryti laisvu laiku“. Tačiau jau iš pat pradžių buvo matyti ir teigiami programos aspektai – labai aiškiai ir nuosekliai aprašyta programa („...programa išsami, nereikia išradinėti dviračio, visi žingsniai pateikti, pati metodika išsami“; „Vienas iš motyvų dirbti, kad metodika išsami, aiški, knygos ir tėvams, ir vadovams“; „Patys metodai labai išgryninti ir apibrėžti, temos aiškiai išdėstytos, kas tėvams labai tinka“; „Man viskas paaiškėjo po pirmos supervizijos“; „Labai išmoksti per supervizijas su amerikiečiais“).

Įvardydami tėvystės programos „Neįtikėtini metai“ privalumus, grupių vadovai išskyrė du svarbiausius aspektus: kad tai mokslu ir praktika pagrįstas, laiko patikrintas įrankis („Mokslu grįsta metodika“; „Video tėvams toks išskirtinumas, pavyzdžių yra gausiai, viskas konkrečiai, aiškiai, nuo a iki z, yra supervizijos, palaiky-

mas“; „Praktiniai dalykai nėra taip lengvai priimami, kad tai yra visiška praktika, susitikimuose paskaitų nevyksta, jiems patiems (tėveliams) reikia būti aktyviems, bet vėliau jie pamato prasmę“; „Programa tinka visoms etninėms grupėms, visoms šalims, labai tinka ir čia, Lietuvoje“ ir ilga mokymų trukmė, padedanti sukurti tarpusavio ryšį („Priešingai, kad programa yra ilgesnė nei daugelis kitų metodikų, tėvai turi daug laiko suvokti, sugrįžti atgal, jeigu

kažkas nepavyksta, turėti grupių vadovių palaikymą“; „Sukuriamas tarpusavio ryšys, tėvai nenori išsiskirti“; „Tie 18 susitikimų reikalingi tam, kad sukurtume tą ryšį, tą santykį, kad ir ašaros tos atsirastų.. Kuo ilgesni, tuo geriau“). Vertinant programos „Neįtikėtini metai“ veiksmingumą, buvo išskirta keletas pagrindinių rezultatų, įrodančių, kad ši programa tikrai buvo naudinga tėvams ir davė teigiamų rezultatų (1 pav.).

1 pav. Programos „Neįtikėtini metai“ veiksmingumas grupių vadovų požiūriu

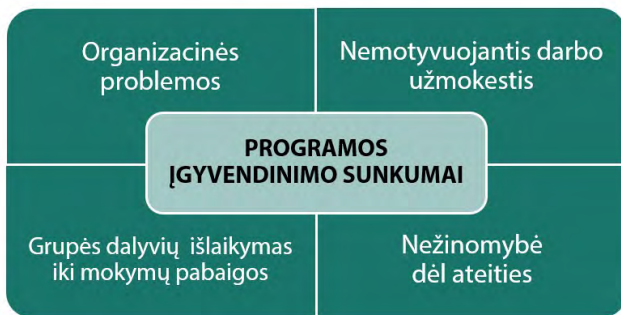
Pasak grupių vadovų, keitėsi mokymuose dalyvaujančių tėvų elgesys, ir ne tik lankančių užsiėmimus, bet ir kitų šeimos narių, nes vieno iš tėvų elgsenos pokyčiai turėjo įtakos kitų šeimos narių (vyro, senelių) elgsenai: „Tėveliai patys prisiima atsakomybę, kokį santykį kuria su vaiku“; „Tėvėlių nuomone, santykiai ne tik su vaiku, bet ir šeimoje pagerėja, tai ta nauda ir visos šeimos gaunasi“; „Mama sako: „Aš daug dažniau pradėjau girti savo vaiką“; „Vienas vaikas nuėjęs pas draugus sako, kad mano mama pasidarė labai gera, rami“; „Mama, tu tapai ramesnė, ramiau reaguoji, nebambi, dažniau šypsaisi, veskis ir tėtį“; „Tai programa, keičianti mąstymą – atėjau, norėdama pakeisti vaiko elgesį, o išėjau su mintimi, kad turiu pati save keisti“; „Programa gerina santykį ir šeimoje. Pradėjau taikyti gyrimo metodą. Vaikus aš girtu, bet pradėjau girti ir vyrą, ir taip efektyvu...“.

Grupių vadovai pastebėjo, kad, priklausomai nuo tėvų elgesio su vaiku pokyčių, keitėsi ir paties vaiko elgesys. Tėvai suprato, kad pirmiausia reikia keisti savo mąstymą, keistis patiems bendraujant su vaiku, o ne reikalauti keistis vaikui: „Tėvai sako: „Kai aš pradėjau

daug dažniau girti savo vaiką, jis tapo ramesnis“; „Ugdymo įstaigos pastebi pokyčius vaikuose, auklėtojos vaikų darželiuose sako, kad vaikas tampa kitoks, pastabesnis, pagiria kitus, padedantis kitiems, ramesnis“; „Vaikai pradėjo daug mažiau prašyti dėmesio neigiamu būdu...“; „Mamos labai džiaugiasi, kad kai pradėjo sakyti komplimentus vaikams, iš vaikų irgi girdi komplimentus sau“.

Tyrimo dalyvių teigimu, labai svarbus šios programos veiksmingumo įrodymas yra tai, kad grupiniuose užsiėmimuose dalyvaujantys tėvai rekomenduoja programą savo pažįstamiems, draugams, į ją įtraukia savo šeimos narius: „Ateina draugai, kaimynai, ateina poromis į mokymus“; „Viena mama aštuntame užsiėmime prikalbino, kad į grupę ateitų ir vyras, tai yra džiaugsmas...“; „Vienoj grupėj dalyvavo mama, į kitą grupę atsiunčia tėtį, draugus“; „Labai efektyvu, kai iš poros abu dalyvauja“.

Tačiau įgyvendinant programą susidurta su tam tikrais sunkumais ir problemomis. Tyrimo dalyviai įvardijo keturis pagrindinius sunkumus, kuriuos teko patirti vykdam programą (2 pav.).

2 pav. Programos „Neįtikėtini metai“ įgyvendinimo sunkumai

Grupių vadovų nuomone, vienu iš didesnių iššūkių tapo programos įgyvendinimo organizacinės problemos, tokios kaip vertimai iš anglų kalbos, užsiėmimų filmavimai, reikalingi supervizijoms ir grupių vadovų akreditavimui, auklių paslaugos vaikams prižiūrėti grupinių užsiėmimų metu, dalyvių maitinimas, mokymo medžiagos parengimas mokymų dalyviams ir pan. Tai buvo trukdžiai ir nepatogumai, kurie turėjo įtakos grupinių užsiėmimų kokybei dėl grupių vadovų patiriamo streso: „Tie patys vertimai suvalgo daug laiko, mažiau aiškumo tada, norėjęsi būti mažiau vertėjais šitoje vietoje, kad galėtume koncentruotis į pačios programos įgyvendinimą“; „Kameros yra netinkamos filmuoti tokiems ilgiems užsiėmimams, visą laiką yra stresas mums, vadovams, tas filmavimas“; „Būtų labai naudinga, kad ir auklės galėtų pagrindinius principinius dalykus žinoti. Kai ateina žmonės, turintys darbo su vaikais patirties, tai yra viena, bet tie žmonės ne visada atliepia lūkesčius“; „Su kavos pertraukomis visokių patirčių turėjome, kai tėvai paskutinę minutę praneša, kad nedalyvaus, o porcijos suskaičiuotos. Jų kartais per daug, kitą sykį – per mažai“; „Techninei daliai galėtų būti kitas techninis personalas, kuris galėtų pafilmuoti..., kuo mažiau organizacinių dalykų, tuo darbas būtų dar kokybiškesnis, sklandesnis ir grupės vadovų streso lygis būtų dar mažesnis tam tikrais atvejais“.

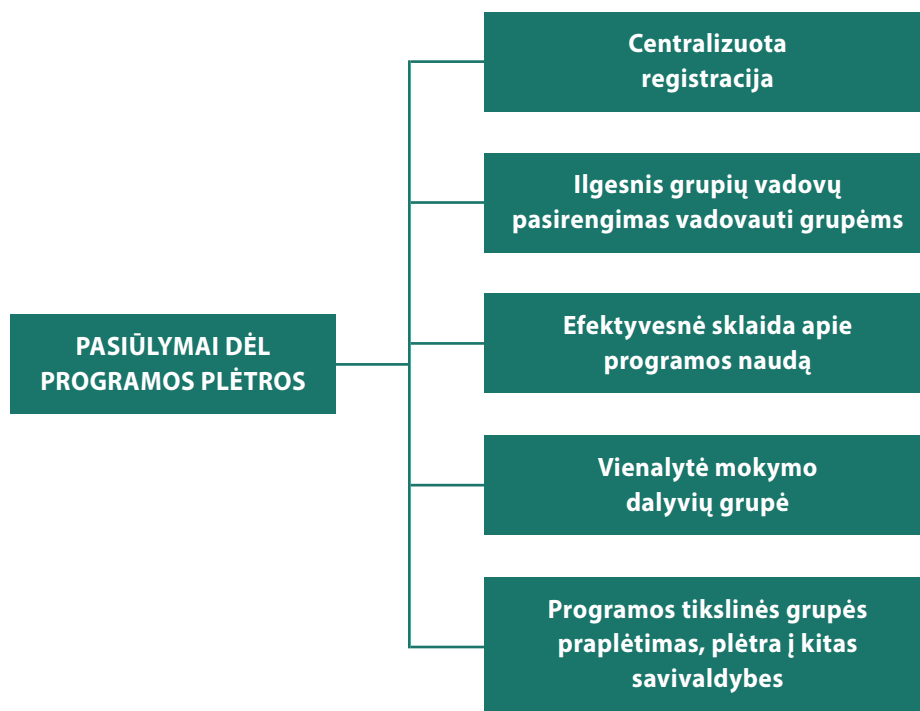
Kita problema, su kuria susidūrė dauguma grupių vadovų, – tai grupių dalyvių (tėvų / globėjų) išlaikymas iki grupinių užsiėmimų pabaigos. Mokymų trukmė ilga (keli mėnesiai), vyksta ne paskaitos, kurias reikia tik išklausti, o praktiniai užsiėmimai, kuriuose reikia aktyviai dalyvauti, o tai daugeliui tėvų buvo didelis iššūkis: „Pas mus tikrai ne visi baigia, ir tų priežasčių labai daug... Ligos atsiradę, darbas pasikeičia, pareigos pasikeičia... Ki-

tas dalykas, lankyti grupę nėra lengvas procesas, nėra taip lengva dalyvauti grupėje, ypač paktinėje. Jeigu būtų paskaitų pobūdžio modelis, tai lankytų daugiau, nes reikia dalintis, analizuoti ir tai nėra lengvas procesas, ne visiems lengva dalyvauti, ir nusprendžia nedalyvauti“; „Kitas dalykas, ką pastebėjome, kad tėvai iš socialinės rizikos šeimų nėra vienas neišlankė iki galo grupių, jiems sunku suprasti video medžiagą ar literatūrą užsienio kalba, tiesiog per daug problemų. Jiems laikytis disciplinos nėra taip paprasta, prisiimti įsipareigojimą ir jį įvykdyti yra labai sudėtinga“; „Būna pokyčiai gyvenime – turėjome kelis tėvus, kurie išsikraustė į kitą miestą“; „Išvyko į užsienį gyventi, į JAV, ten laiko skirtumas, nebėgalai prisijungti“; „Žmonės, kurie dirba pamaininį darbą, jiems tokios programos tam pa neprieinamos“.

Pasak tyrimo dalyvių, nemotyvuojantis darbo užmokestis yra vienas iš svarbių neigiamų veiksnių, kuris galėtų turėti įtakos ateityje išlaikant grupių vadovus, į kurių parengimą investuota nemažai pastangų, pinigų ir laiko: „Mes skirdavome ir savo lėšas mokymams. Kalėdos... pamotyvuot tėvus norėdavome, kalėdines dovanėles įteikti, kad ir mažiausių smulkmenėle, kolegė pati suvežiodavo, kur tėvai gyvena... Labiau jautėsi, kad daugiau dirbam iš idėjos, negu kad mums čia liktų“; „Norėjęsi labiau motyvuojančio atlygio, reiktų išlaikyti tuos grupių vadovus“.

Grupių vadovai įdėjo labai daug pastangų įsisavindami šios programos mokymų metodiką projekto įgyvendinimo metu, todėl nurodė jaučiantys nežinomybę dėl ateities, ką veiks pasibaigus projektui: „Turėjo mus įdarbinti visuomenės sveikatos biuras. Buvo ilgas procesas, kol mane galėjo įdarbinti. Visada yra toks klausimas – kas bus toliau, dirbsim ar nedirbsime, kur dėsime tas žinias. Visą laiką esi nežinomybėje, kaip bus toliau“; „Negalima garantuoti, kad bus užtikrintas tęstinumas savivaldybėje“; „Kai tenka bendrauti su kitais atsakingais asmenimis, kurie gali turėti įtakos tos programos tęstinumui, tarkim, savivaldybėje, tai nežinau, ar jie nežino prasmės. Lyg ir žino, pripažįsta, kad ir gera programa, ir efektyvumas, viskas tvarkoje, tačiau nėra, trūksta to palaikymo. Tai ir tuo pačiu motyvacija gali kristi... Nežinau, į ką tai atsiremia, į finansus atsiremia, ir tada liūdesys“.

Diskusijų dalyvių išsakytos mintys ir pastebėjimai davė pagrindą pasiūlymams dėl programos „Neįtikėtini metai“ plėtros savivaldybėse (3 pav.).

3 pav. Pasiūlymai dėl programos „Neįtikėtini metai“ plėtros savivaldybėse

Buvo išreikštas pageidavimas organizuoti centralizuotą, bendrą registraciją į mokymus, kurios metu tėvai turėtų pasirinkimo galimybę dalyvauti savo arba kitų savivaldybių nuotoliniuose mokymuose, ypač kai savo savivaldybėje visos vietos užimtose arba norisi dalyvauti mokymuose, kuriuos veda tam tikri grupių vadovai: „Būtų smagu, kad centralizuota registracija išliktų, kad, pvz., tėvai matytų visas savivaldybes, kur vyksta programa, ir kad žinotų, kad yra šansas... Kad galima juos būtų nukreipti. Gaila motyvuotus tėvelius prarasti“; „Surinkt grupes nėra lengva, tik stiprūs motyvuoti tėveliai pakliūva, ir kuo mažesnė populiacija, tuo mažiau jų, ir kartais galimybė dalyvauti kitų savivaldybių grupėse išgelbsti“.

Pasak diskusijos dalyvių, reiktų dar efektyvesnės sklaidos apie šios programos naudą, nes kartais programos įgyvendinimas savivaldybėse suvokiamas kaip papildoma našta: „Svarbu yra ir švietimas apie šią programą, kad kuo daugiau tai žinotų. Kad ir toje pačioje savivaldybėje vis dar išgirstame ne tai, kad kaip džiugu, kad atsirado šita programa Lietuvoje, o kaip kad čia kažkokia našta numesta“; „Galbūt vis dar trūksta informacijos apie tą programą. Tos sklaidos dar daugiau būtų galima turėti“.

Kaip vienas iš pageidavimų ateityje vykdant programos plėtrą buvo įvardyta ilgesnė trukmė, skirta naujiems grupių vadovams parengti. Numatyti mokymai buvo trumpi, medžiagos daug, neaišku, kuriomis knygomis labiau remtis rengiantis mokymams, todėl grupių vadovams teko atlikti daug papildomo darbo, kuriam reikėjo nemažų laiko investicijų: „Galbūt pradžioje reiktų ne vien tik mokymų, pirmiausia reiktų įsigilinti į tą programą, nes su viskuo susipažinti per mažas laiko tarpas“; „Aš sutikčiau, reiktų gerokai patiems įsigilinti, tie mokymai, kur gauni pradžioje, tai praktiniai, bet tu tos teorijos neturi, kad galėtum viską taikyti praktikoje. Pasimetimas prasidėjo su tomis knygomis storomis. Labai naudinga būtų, kad iš pat pradžių apmokytų tą medžiagą naudotis – ką iš ko imti, iš kurios knygos kokią informaciją“.

Kitas veiksnys, kuris pagerintų programos „Neįtikėtini metai“ įgyvendinimą ateityje, būtų vienalyčių tėvų / globėjų grupių sudarymas. Šiuo klausimu buvo išsakyta įvairių nuomonių: „Siūlome rinkti atskiras grupes, tas atskyrimas socialinės rizikos šeimų turėtų būti ir tėvams su vaikais su autizmo spektro sutrikimais – taip pat. Specializacija pagal turimus sunkumus būtų svar-

bu“; „Geriau būtų atskiros grupės, bet yra momentas, kad tėvai mokosi vieni iš kitų. Kitus tėvelius gal kažkiek išgąsdintų tos rizikos šeimos... Bet sunku kategoriškai pasakyti“; „Stengiamės priimti ir iš socialinės rizikos šeimų tėvelius, bet jiems iš pat pradžių sunku laikytis tų griežtų reikalavimų (2 val. išbūti, jungtis kas savaitę) ir daug kas atkrenta“.

Diskusijoje dalyvavę grupių vadovai įžvelgė programos naudą ne tik tėvams. Pasiūlyta programos plėtrą vykdyti įtraukiant į ją kitus asmenis, kurie dirba su vaikais ir susiduria su panašiais vaikų elgsenos ir emocijų sunkumais – darželių auklėtojus, mokytojus, socialinius darbuotojus, siekiant, kad visi specialistai turėtų panašių žinių ir taikytų tuos pačius bendravimo su vaikais modelius: *„Šita grupė turėtų būti privaloma visiems tėvams, auklėtojai ir mokytojai turėtų kažką panašaus pereiti“; „Reikėtų dar ir pedagogams. Ta programa turi dalį ir pedagogams. Nauda būtų labai didelė... Jeigu tėveliai šalia, dar ir mokytojai, būtų nuostabu. Norėtusi, kad ir toliau viskas važiuotų plačiau – nuo darželio iki pat mokyklų“; „Kuo daugiau įvairiose grandyse iš įvairių sričių specialistai turi panašių žinių, kaip auklėti, kaip rasti ryšį, tai ta nauda didesnė, bendra gerovė didesnė“.*

REZULTATŲ APTARIMAS

Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad tėvų mokymai, skirti išmokti taikyti tam tikrus elgsenos modelius, gali turėti įtakos jų vaikų elgesiui. Tačiau yra mažiau įrodymų, kokie veiksniai turi įtakos tokių programų veiksmingumui. Net ir įgyvendinant sėkmingas intervencines programas, tyrimai atskleidžia nemažus rezultatų skirtumus [11, 12].

„Neįtikėtinių metų“ tėvystės intervencija yra socialinio mokymosi teorija pagrįsta programa, skirta vaikų elgesio problemoms mažinti. Daug atsitiktinių imčių tyrimų, kurių daugumą atliko nepriklausomi tyrėjai, atskleidžia nuoseklų programos „Neįtikėtini metai“ poveikį sprendžiant vaikų elgesio problemas įvairiose šalyse ir įvairiose aplinkose. Tačiau, kaip ir kitų intervencijų atveju, šie vidutiniai poveikiai slepia daug skirtingų vaikų ir šeimų atsakymų. Norint sustiprinti mokslinį supratimą, kodėl vaikai ir tėvai skirtingai reaguoja į intervenciją, reikia inovatyvių tolesnių tyrimų. Taip pat iškyla tyrimų poreikis, siekiant rasti naujų būdų, kaip programą „Neįtikėtini metai“ padaryti veiksmingesnę ir prienamesnę šeimoms ir

paslaugų teikėjams, ypač žemesnio ekonominio išsivystymo šalyse, kuriant inovatyvias viešinimo sistemas per žiniasklaidos priemones ir sistemingai tikrinant pagrindinius tėvystės intervencijų komponentus [13].

Siekdami įvertinti programos „Neįtikėtini metai“ įgyvendinimą paslaugos teikėjų požiūriu, atlikome kokybinį tyrimą. Nors tai yra subjektyvus vertinimas, kitaip tariant, nuomonė, kuri neparodo programos veiksmingumo Lietuvoje, tačiau grupių vadovai yra tie asmenys, kurie geriausiai žino ir gali įvertinti mokymų turinio svarbą tėvams, remdamiesi savo ankstesne tėvystės mokymų patirtimi. Jie geriausiai mato tėvų reakcijas ir pasitenkinimą mokymais, gauna iš jų grįžtamąjį ryšį, todėl jų požiūris svarbus programos plėtrai bei jos įgyvendinimo tobulinimui šalyje.

Jungtinėse Amerikos Valstijose sukurta programa „Neįtikėtini metai“ gyvuoja jau daugiau nei keturis dešimtmečius ir yra įdiegta daugiau nei 20 šalių, o tai rodo jos universalumą ir pritaikomumą nepriklausomai nuo kultūrinių ir kalbinių šalių skirtumų. Tą patvirtino ir grupių vadovų nuomonė – programa sėkmingai prigyja ir Lietuvoje.

Programa „Neįtikėtini metai“ turi mokymo modulius, skirtus ne tik tėvams, auginantiems įvairaus amžiaus vaikus, bet ir pedagogams. Lietuvoje mokymai mokytojams kol kas nepradėti diegti, tačiau tokių mokymų poreikis, remiantis šio tyrimo rezultatais, akivaizdus. Tai galėtų būti viena iš programos plėtros krypčių ateityje siekiant efektyvesnės pagalbos vaikams, turintiems emocijų ir elgesio sunkumų.

Apibendrinant šio kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad grupių vadovai, nepaisant tam tikrų organizacinių ir pasirengimo vesti grupes kliūčių, programą „Neįtikėtini metai“ įvertino palankiai, mato jos teikiamą naudą tėvams ir jų vaikams bei jos plėtros poreikį Lietuvoje.

APIBENDRINIMAS

Programos „Neįtikėtini metai“ vertinimas paslaugų teikėjų (grupių vadovų) požiūriu atskleidė, kad programa buvo naudinga ir veiksminga ugdant pozityvios tėvystės įgūdžius, gerinant bendravimą su vaikais ir koreguojant vaikų elgseną. Grupių vadovų nuomone, programą reikėtų plėtoti kitose šalies savivaldybėse ir įtraukti daugiau su vaikais dirbančių tikslinių grupių – mokytojus, darželio auklėtojus, socialinius

darbuotojus. Tėvų elgsenos pokyčiai bendraujant su vaikais, kitų šeimos narių ar pažįstamų pritraukimas į programą „Neįtikėtini metai“ parodė, kad ši programa turi poveikį stiprinant tėvų gebėjimus spręsti su vaikais susijusias elgesio ir emocijų problemas bei

gerinant psichologinį klimatą šeimoje. Norint įrodyti programos veiksmingumą ir poveikį tėvams ilguoju laikotarpiu, reikia papildomų tyrimų.

Stripsnis gautas 2025-04-11, priimtas 2025-07-14

Literatūra

1. Programos „Neįtikėtini metai“ svetainė Lietuvoje. Vilnius: programa „Neįtikėtini metai“ [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga per internetą: <https://neitiketini-metai.lt/>
2. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. Informacija apie „Neįtikėtinų metų“ programą Lietuvoje [internet]. Vilnius: SAM [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga per internetą: <https://sam.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/programos-ir-projektai/2014-2021-m-eee-parama/apie-programa/2014-2021-eee-finansiniu-mechanizmu-programos-sveikata-priemones/neitiketini-metai-the-incredible-years-lietuvoje>
3. Higienos institutas. Projektai, susiję su programos „Neįtikėtini metai“ diegimu Lietuvoje [internet]. Vilnius: Higienos institutas [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga per internetą: <https://www.hi.lt/projektai/>
4. The Incredible Years®. „Neįtikėtinų metų“ programos svetainė. Seattle: The Incredible Years® [žiūrėta 2025-04-17]. Prieiga per internetą: <https://www.incredibleyears.com/>
5. Drugli MB, Fossum S, Larsson B, Morch WT. Characteristics of young children with persistent conduct problems 1 year after treatment with the Incredible Years program. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2010 Jul;19(7):559–65.
6. Menting ATA, de Castro BO, Matthys W. Effectiveness of the Incredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clin Psychol Rev*. 2013;33(8):901–13. DOI: 10.1016/j.cpr.2013.07.006.
7. Karjalainen P, Kiviruusu O, Aronen ET, Santalahti P. Group-based parenting program to improve parenting and children's behavioral problems in families using special services: A randomized controlled trial in a real-life setting. *Child Youth Serv Rev*. 2019;36:420–429. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.12.004>.
8. O'Neill D, McGilloway S, Donnelly M, Bywater T, Kelly P. A cost-effectiveness analysis of the Incredible Years parenting programme in reducing childhood health inequalities. *Eur J Health Econ*. 2013 Feb;14(1):85–94. DOI:10.1007/s10198-011-0342-y.
9. Leijten P, Raaijmakers MAJ, de Castro BO, van den Ban E, Matthys W. Effectiveness of the Incredible Years Parenting Program for Families with Socioeconomically Disadvantaged and Ethnic Minority Backgrounds. *J Clin Child Adolesc Psychol*. 2017;47:59–73. DOI:10.1080/15374416.2015.1038823.
10. Overbeek G, van Aar O, de Castro BO. Longer-term Outcomes of the Incredible Years Parenting Intervention. *Prev Sci*. 2020;22:419–31. DOI: 10.1007/s11121-020-01176-6.
11. Hinshaw SP. Intervention research, theoretical mechanisms, and causal processes related to externalizing behavior patterns. *Dev Psychopathol*. 2002 Fall;14(4):789–818. DOI:10.1017/s0954579402004078.
12. McCart MR, Priester PE, Davies WH, Azen R. Differential effectiveness of behavioral parent-training and cognitive-behavioral therapy for antisocial youth: a meta-analysis. *J Abnorm Child Psychol*. 2006 Aug;34(4):527–43. DOI:10.1007/s10802-006-9031-1.
13. Webster-Stratton C, Reid MJ, Hammond M. Social Skills and Problem-solving Training for Children with Early-Onset Conduct Problems: Who Benefits? *J Child Psychol Psychiatry*. 2001;42:943–52. DOI:10.1111/1469-7610.00790.
14. Gardner F, Leijten P. Incredible Years parenting interventions: current effectiveness research and future directions. *Curr Opin Psychol*. 2017 Jun;15:99–104. DOI: 10.1016/j.copsyc.2017.02.023. Epub 2017 Mar 2.

EVALUATION OF THE IMPLEMENTATION OF THE POSITIVE PARENTING PROGRAMME „THE INCREDIBLE YEARS“ IN LITHUANIA: PERSPECTIVES OF GROUP LEADERS FACILITATING PARENTING TRAININGS

Virginija Kanapeckienė, Asta Jurkevičienė, Augustė Šalnaitė

Institute of Hygiene

SUMMARY

Objective – To assess the benefits and effectiveness of the positive parenting program *The Incredible Years*, implemented in Lithuania, from the perspective of group leaders who conducted the training.

Methodology. A qualitative study was conducted using focus group discussions. Group leaders from 18 municipalities implementing the positive parenting program were invited to participate. Two discussions were held with a total of 11 group leaders taking part. Content analysis was applied to analyze the qualitative data, and key themes and subthemes were identified.

Summary. The evaluation of *The Incredible Years* program from the perspective of service providers – the group leaders – revealed that the program was beneficial and effective in developing positive parenting skills, improving communication with children, and addressing children’s behavioral issues. According to the group leaders, the program should be expanded to other municipalities in the country and include additional target groups working with children – such as teachers,

kindergarten educators, and social workers. Changes in parental behavior when interacting with their children, as well as the involvement of other family members or acquaintances in *The Incredible Years* program, demonstrated its impact on strengthening parents’ ability to manage behavioral and emotional issues in children and improving the psychological climate within the family. However, further research is needed to prove the long-term effectiveness and impact of the program on parents.

Keywords: parenting program, *The Incredible Years*, effectiveness.

Correspondence to Virginija Kanapeckienė
Institute of Hygiene
Studentų str. 45A, LT-08107 Vilnius, Lithuania
E-mail: virginija.kanapeckiene@hi.lt

Received 11 April 2025, accepted 14 July 2025